

300 anys de tecles i tubs

Miquel Massana i Cogul
Centre d'Estudis Selvatans
massanamiquel@gmail.com

RESUM

L'article que presento a continuació pretén donar a conèixer la important història organística del nostre poble que, en la seva major part, es materialitza en els dos grans orgues que ha tingut la vila a l'església Parroquial de Sant Andreu: l'antic orgue barroc, cremat l'any 1936, i el nou, beneït i inaugurat l'any 2003. Dels dos instruments se'n fa una ressenya que recorre tot el seu procés creatiu, de la idea principal a la realitat final, passant per una breu descripció musical, fet que ens descobreix la transcendència de la Selva en aquest camp al llarg dels temps.

PARAULES CLAU: música, orgue, barroc, escola catalana, Antoni Catà, Abel Ferrater.

ABSTRACT

The article that follows tries to spread our village's outstanding organistic history, which mostly materializes in the two organs that Sant Andreu church has hosted: the old baroque organ burnt in 1936 and the new one, inaugurated in 2003. The creative process of both of them is reviewed, from the original idea to the final result, together with a brief musical description, which unfolds the leading role of La Selva in this field all through these years.

KEYWORDS: music, organ, baroque, Catalan school, Antoni Catà, Abel Ferrater.

Introducció

D'entre tots els aspectes que ens defineixen com a poble, la música n'és un dels més característics i nostrats ja que sempre ha anat de bracet amb la història de la Selva. Només cal fer un cop d'ull al teixit associatiu i l'oferta musical de la vila: els centres d'ensenyament musical, la Banda, el Misteri, la Setmana Santa i les Caramelles, la Schola Cantorum i les diverses corals i conjunts dels centres d'ensenyament... són alguns exemples de la riquesa cultural de la qual disposem i podem gaudir i que, de vegades, no valorem tal com caldria pel sol fet que sempre ho hem tingut a l'abast.

A banda de tot això, però, cal sumar-hi un element de gran importància que amplia encara més aquest ventall cultural i que sovint passa força més desapercebut que la resta. Un element de què no tots els municipis poden presumir, l'orgue de l'església parroquial de Sant Andreu del qual, el 2013 vam celebrar el 10è aniversari de la inauguració. Segur que la majoria de selvatans el coneixem i l'hem vist i escoltat alguna vegada – si no és així us recomano que no us deixeu perdre aquesta gran oportunitat en els concerts que l'Associació d'Amics de l'Orgue organitza en motiu de les dues festes majors – però què en sabem realment d'aquest important instrument que tenim a dues passes de casa nostra? Quina història el precedeix?

Capítol 1. L'antic orgue (1701-1936)

No tindria sentit parlar del nou instrument sense remetre'ns al que va ser, en el seu moment, un dels orgues més importants del país. Val a dir, però, que, encara que molt valuosa, la informació que en tenim és ben escassa; un parell de fotografies i un manuscrit de l'any 1947 (Catà, 1958), curiosament conservat a l'arxiu parroquial, obra de l'últim organista que va poder gaudir de l'antic instrument parroquial i que va exercir com a tal fins al moment de la destrucció, l'any 1936: Antoni Catà i Simó. El Sr. Catà, onze anys després, va escriure l'extensa i detallada *Descripció de l'antic orgue parroquial*

*de la Selva del Camp, MCMXLVII (1947)*¹, en la qual referència de manera molt precisa i minuciosa – i totalment de memòria – l'instrument perdut. A part d'aquesta exhaustiva anàlisi musicològica, el Sr. Catà inclou diverses narracions sobre l'instrument, la més significativa de les quals és la que n'explica les últimes hores de vida. Com a últim element destacat del manuscrit hi trobem una sèrie de dibuixos esquemàtics que fan més entenedores les parts més complicades del funcionament de l'òrgue.

Tenint en compte que bona part de la informació que es presenta en aquest capítol és inèdita, penso que és una gran oportunitat per difondre, encara que sigui modestament, l'obra d'Antoni Catà i Simó el qual, amb gran encert, ha deixat un importantíssim llegat tant històric com musical al poble de la Selva. Crec que també és de justícia aprofitar aquestes línies per agrair la tasca de Mn. Joan Curieses, un dels principals artífexs del nou instrument, juntament als altres membres de la comissió de l'òrgue.

1. Data de construcció

Són moltes les dates que apareixen en nombrosos documents, imatges, escrits posteriors, inventaris... La que, aparentment, sembla més verídica és la que s'indica en el mateix instrument, damunt de la cadireta²: 1698. És, però, una data molt poc probable si considerem els constants entrebancs que es van succeir per part dels artesans i que s'expliquen més endavant. Sembla, doncs, que quan es va esculpir aquesta data, feia referència exclusivament a la finalització de la cadireta. De fet, el mateix any 1698, ja es devia començar a utilitzar, tot i que el conjunt de l'obra encara no estigués acabat, per la necessitat que tenia l'església de comptar amb un instrument per acompanyar el culte.

Per altra banda, el mateix Antoni Catà apunta l'any 1696 com a possible data de final d'obra tal com indica en la portada del seu manuscrit, però no s'especifica ni hi consta en cap moment la procedència d'aquesta font. Per aquest motiu ens hem de remetre als *Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona*, obra de l'historiador selvatà Mn. Joan Pié i Faidella

¹ Catà comença a redactar aquest manuscrit l'any 1947 i no el finalitzà fins el 1958. A més a més, entre l'any 1963 i 1964 va fer-ne una revisió.

² Cos menor de l'instrument, col·locat a l'esquena de l'organista i que sobresurt de la resta de l'òrgue.

(1984: 544-546), d'on podem deduir que possiblement, quan el Sr. Catà va proposar el 1696 com a probable data de construcció de l'orgue, no pensava en el final de l'obra sinó que es referia a l'any en què es va iniciar el procés de construcció de la resta de l'instrument. Segons el mateix Mn. Pié, la construcció de l'orgue, aquesta vegada amb tots els elements prèviament projectats, conclou el novembre de l'any 1701 quan el Consell de la Vila³ donà per bo el treball presentat pels artesans.

Trobem, encara, una altra font que ratifica la proposta de Mn. Pié: un inventari de la Parròquia de St. Andreu de la Selva del Camp datat el 23 d'abril de 1925, en el qual s'indica que l'orgue es va enllestir el 20 de novembre de 1701⁴. Sembla, doncs, que la data més possible de finalització de l'obra és la proposada per Mn. Pié. La resta de dates, però, no són del tot falses sinó que haurien estat mal interpretades durant anys.

2. Orguener i escultor

Antigament, la tasca de construcció d'un orgue no era duta a terme per una sola persona tal com succeeix actualment sinó que s'encomanava a diversos artesans, cadascun d'ells expert en un camp concret. Era bastant habitual la divisió següent del treball: un s'encarregava de la pròpia fabricació dels tubs, teclats... i de tots els mecanismes a partir dels quals es produeix el so i un altre de la construcció de la caixa, que albergava la totalitat del treball realitzat per l'anterior. La feina d'aquest últim se solia encarregar a reconeguts escultors. La façana de l'instrument, doncs, també tenia molta importància pel seu valor artístic. En el cas de l'antic orgue de la Selva aquest fet es fa encara més palès ja que es va construir durant l'època barroca, període en el qual s'imposà el recarregament i el virtuosisme.

A la Selva, les dues persones que es van encarregar de la construcció van ser Andres Bergero⁵, com a mestre orguener, i Lluís Bonifàs, com a escultor. El darrer va morir sense haver deixat la caixa acabada i es va contractar un altre oficial – de qui desconexem el nom – que la va concloure. El ma-

3 Màxim òrgan de govern de la Selva en aquells temps.

4 Document consultat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.

5 S'escull aquí la versió que es conserva en les cartes manuscrites de l'Arxiu Municipal en les quals sempre signa "*Andres Bergero me (mestre) de orguens*". Són múltiples, però, les versions que s'han trobat: Berghero, Borgero, Borghiero, Borgiero, Borguero, entre d'altres.

teix Sr. Catà dedica un seguit de pàgines i anotacions al llarg del seu manuscrit elogiant la feina d'ambdós professionals. Afirmar que l'instrument va ser projectat amb unes característiques i proporcions que li donaven un *aspecte catedralici* i és que no hem d'oblidar la importància que va tenir la Selva del Camp durant l'Edat Mitjana. Una importància que va continuar vigent també a l'Edat Moderna.

2.1 Andres Bergero

Orguener d'origen francès (Ràfols, 1951) del qual es conserva poca informació. Sabem que també va treballar a Tortosa i a València on hi va construir un orgue a cada ciutat (Escalona, 2000: 54). La construcció del primer dels dos va tenir lloc entremig de la de l'orgue selvatà, fet que va retardar-ne considerablement la finalització.

2.2 Lluís Bonifàs i Fort (Tolosa de Llenguadoc – ?, Riudoms – 1697)

Mestre escultor siscentista, fundador artístic de la nissaga d'escultors Bonifàs, de Valls. Juntament amb el seu pare es va establir a Barcelona. Va treballar durant alguns anys a la ciutat comtal on es va formar professionalment. Animat per la bona situació econòmica que vivia el Camp de Tarragona, va establir el seu taller a Valls. Durant aquesta estada va treballar a esglésies properes com la d'Arbeca, la Selva del Camp i Riudoms. És en aquest últim poble on la família Bonifàs es traslladà cap a l'any 1695. En emmalaltir sobtadament, Lluís Bonifàs dictà testament l'onze de desembre del 1697. Tres dies més tard va morir, quan només havia pogut realitzar una part de l'orgue selvatà. De la saga iniciada per l'escultor de referència cal mencionar Lluís Bonifàs i Massó, nét homònim de Lluís Bonifàs, del qual se'n coneix una amplíssima obra (Mata de la Cruz i París Fortuny, 2006: 24-36).

2.3 Altres orgueners

A part d'aquests dos mestres, és totalment imprescindible fer referència a dues persones que van col·laborar en la tasca d'ampliació de l'instrument. Un d'ells va ser Giovanni Fiorenzano, considerat un dels millors orgueners de l'Europa del moment. El va acompanyar el seu cunyat Carlo Fiora.

Atrets per la bellesa musical de l'instrument, els dos orgueners italians van decidir instal·lar-se a la Selva entre els anys 1877 i 1878, concretament al segon pis de la rectoria, on muntaren un taller. A més de netejar i afinar l'orgue, hi van addicionar el tercer teclat – *una delícia per l'orella*, segons una afirmació del mateix Antoni Catà –, un gran joc de 28' per al segon teclat (orgue major) i diverses seccions de registres de pedal. Aquestes innovacions van incrementar, encara més, l'elevat valor musical que tenia l'orgue selvatà perquè hi van aportar una major varietat tímbrica introduint-hi registres romàntics, estil que predominava en aquell moment.

3. Procés d'adjudicació

Mn. Pié i Faidella, a partir de documents consultats a l'arxiu de la vila, descriu en la seva obra el llarg i costós procés que es va haver de seguir abans que el projecte d'un orgue no es va fer realitat.

Sembla que aquest camí s'inicia l'any 1674 quan s'encarrega a un tal Magí Garriga, mestre d'orgues, la construcció d'un nou orgue per a la vila. El procés queda paralitzat fins l'any 1689, quan el Consell de la vila emprèn de nou la proposta. Aquesta vegada s'ofereixen al Sr. Garriga la quantitat de 300 lliures per una cadireta o cent dobles per a un orgue. Tot i així no hi hagué acord entre les dues parts. L'any 1691 l'Arquebisbe de Tarragona ofereix al rector de la vila una cadireta per tal d'atendre les necessitats del culte parroquial. L'estiu de l'any 1696, el Consell, assessorat per experts musicals que observen la poca eficiència que tindria l'instrument ofert per l'Arquebisbe, decideix encarregar la feina de construcció als dos mestres anteriorment esmentats: Andres Bergero i Lluís Bonifàs. Al primer, com a mestre orguener, se li ofereixen 1.150 lliures i al segon, com a mestre escultor de la caixa, 490 lliures.

La construcció de l'instrument es va veure endarrerida considerablement per part dels dos mestres pels motius anteriorment esmentats. Després d'aquests contratemps, s'acaba l'obra i es presenta al Consell – que és qui havia d'aprovar la feina feta pels dos mestres – el novembre de 1701.

Figura1: Orgue barroc (Arxiu Guitert)

4. L'instrument

L'antic orgue parroquial de l'església de Sant Andreu era barroc, clar exemple de l'escola catalana⁶. Va ser un instrument pioner en molts camps organístics com ara en la implantació de la llengüeteria exterior formada per registres amb una sonoritat molt propera a la d'una trompeta, col·locats horitzontalment a sobre del cap de l'organista i que buscaven una major potència sonora. Tenia un total de 41 tiradors de registre dels quals 38 pertanyien a jocs sonants⁷ i la resta a diversos registres muts com el trèmol, la campaneta d'avís i l'expressiu. Tots aquests registres estaven distribuïts en 3 teclats manuals de 54 notes cadascun – de DO1 a FA5 – i un teclat de pedal de contres⁸ de 12 notes.

4.1 Caixa de l'orgue

L'obra escultòrica, talla barroca inicialment projectada i duta a terme en la seva major part per Lluís Bonifàs, mesurava 32 pams d'amplada i 70 d'alçada (sic)

4.2 Disposició dels registres

Antoni Catà, en la neteja que va fer de l'instrument l'any 1934, va calcular que la suma de tots els tubs de l'antic orgue era d'uns dos mil sis-cents. Aquests tubs, agrupats en els 38 jocs, es repartien en els següents cossos sonors o teclats:

Cadireta (Teclat I). En molts orgues catalans construïts durant el període barroc, al teclat més proper a l'organista se l'anomenava cadireta perquè els

6 Nou estil de construir orgues que sorgeix a Catalunya i que té el seu màxim punt de desenvolupament cap al segle XVI. Els principals organuers d'aquest període foren els Boscà, els Cases – establerts a Reus – i els Cavaillé. Els orgues catalans es caracteritzen per estar col·locats a la paret lateral prop del cor. L'arquitectura també imposa una façana plana amb portes pintades que serveixen per tapar la cara principal. A més a més, la majoria d'orgues catalans comparteixen les següents característiques: orgue de 16' amb dos o tres teclats, amb cadireta, sense llengüeteria – element més característic de l'escola castellana però que es va decidir col·locar també en l'antic instrument selvatà – façana amb tubs majors laterals, salmers grans i diatònics i registres enters – amb algun de partit entre el si i el do, a diferència dels orgues castellans que es parteixen entre el do i el do#. Cf. Cortada 1998: 168-175.

7 Cada joc sol estar format per 54 tubs que permeten que es pugui reproduir el mateix timbre per a cada nota del teclat. N'hi ha, però, que tenen més d'un tub per nota (com les mixtures) de manera que quan es polsa una nota, prèvia selecció del registre en qüestió, podem escoltar més d'un so a la vegada. A partir de la combinació dels diferents jocs de l'orgue es poden aconseguir una gran varietat de timbres que constitueixen el ric ventall sonor d'aquest instrument.

8 El que es toca amb els peus.

tubs d'aquest cos sonor s'instal·laven en una caixa col·locada a l'esquena de l'organista sobre la qual s'asseia. D'aquesta manera la cadireta es podria comparar a un petit orgue diferenciat de la resta, amb un conjunt tímbric molt ric però menys potent que l'orgue major (el segon teclat, col·locat a continuació). Aquesta cadireta comptava amb els següents registres: *Flautat-Bordó 8⁹*, *Flautat Major 4¹⁰*, *Octava 2¹¹*, *Nasard de 12a*, *Nasard de 15a i Dotzena*, *Quinzena i 22a*, *Ple de 3 fileres i Quinzena-Ple*.

Gran Orgue (Teclat II). *Flautat de 28¹²*, *Flautat de cara 14¹³*, *Flautat Violó 8'*, *Flautat de Fusta 8'*, *Flautat Dolç 4'*, *Flautat d'Octava 4'*, *Nasard de 12a*, *Nasard de 15a*, *Nasard de 17a*, *Nasard de 19a*, *Corneta* (registre solista de set fileres del qual el Sr. Catà ens n'ha deixat un detallat esquema il·lustratiu), *Trompa Real 8'*, *Trompa Magna de 8'*, *Baixons 4'* i *Clari de Campanya* (registres partits que es complementen), *Clari Clar 4'*, *Clari en 15a*, *Quinzena 2'*,

9 Les xifres que acompanyen el nom del joc fan referència a la llargada dels tubs i a l'alçada amb la qual aquell joc reproduceix el teclat. 8' (8 peus) indica que l'alçada és la mateixa que la del piano (un Do 3 en l'orgue equival a un Do 3 en el piano). 4' indica que si activem aquell registre i polsem un Do 3 a l'orgue sonarà una octava superior, és a dir un Do 4 real. Amb un 2' i repetint l'operació, sonarà un Do 5 real. Semblantment, 16' indica que polsant un Do 3 sonarà un Do 2.

10 Majoritàriament la indicació Flautat Major fa referència a un joc de 16' o 8' però gairebé mai a un de 4' (més agut). Tot i que conservo la indicació del Sr. Catà (1958), és molt possible que hagués confós un joc de 4' amb un de 8'.

11 Possiblement aquesta sigui una altra confusió. Un registre amb la indicació *Octava* sempre fa referència a un joc de 4', mai a un de 2' justament per coherència amb el mateix significat del nom del registre.

12 A la Península Ibèrica la nomenclatura de peus es va substituir per la de pams. Tot i això sembla que Antoni Catà (1958) comet dos errors quan afirma que hi havia un joc de 28'. El primer es relaciona amb una possible confusió entre peus i pams de manera que és molt probable que aquest joc fos de 28 pams i no peus com ell afirma. El segon rau en la impossibilitat d'existir un registre de 28 pams en un orgue ja que no és, ni ha estat mai, una mesura estandarditzada. Seguint l'equivalència 8 peus = 13 pams, un joc de 16 peus s'hauria de correspondre a un de 26 pams i no de 28. Possiblement, l'error està en el mètode que el Sr. Catà (1958) va emprar per mesurar la llargada del tub més greu d'aquest registre. El tram de tub que va del peu fins a l'embocadura s'exclou de la mida i, en canvi, ell sí que l'hi devia sumar. Aquest tram, que mesura uns 2 pams en un joc d'aquestes característiques, correspon als dos pams que resten per arribar als 28 que proposa Antoni Catà (1958). De totes maneres s'entén un error d'aquestes característiques ja que el manuscrit va ser redactat totalment de memòria, anys després de la destrucció de l'instrument.

13 Podem deduir altra vegada la confusió entre pams i peus i la posterior equivocació que comet en mesurar el tub més greu d'aquest joc. Aquesta vegada la distància entre el peu del tub i l'embocadura, essent un joc més petit que el de 26 pams, és només d'un pam i es torna a correspondre amb la diferència entre la mida proposada pel Sr. Catà (1958) i la que aparentment és correcta. Així doncs, segons la nomenclatura ibèrica, seria un registre de 13 pams.

Quinzena-ple, Dinovena-ple, Corona-ple (mixture de tres fileres), *Ple de 3 fileres, Ple de 4 fileres, Símbala de 3 fileres*.

Expressiu, caixa d'ecos (Teclat III). El tercer teclat, construït pels dos orgueners italians el segle XIX, constava dels següents registres: *Bordó suau 8', Veu celeste 8', Veu humana 8', Violins 4', Caixeta dels Moixonets*¹⁴.

Pedaler de contres. Molt possiblement no tenia registres propis i sonava acoblat a d'altres teclats. L'únic registre que podria ser pròpiament de pedal són les *Contres majors de 32'*, poc probable trobar-lo en els teclats manuals com Antoni Catà indica.

5. Destrucció de l'instrument

Les primeres setmanes de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) es van caracteritzar per una onada d'anticlericalisme que, a Catalunya, es va materialitzar amb la mort de milers de clergues, religiosos i laics catòlics, i els incendis d'esglésies. Alguns protagonistes les van considerar com a episodis d'un pla d'extinció total de la institució eclesial. Si bé la perspectiva del temps ha fet veure que aquest pla no era tal, no és menys cert que es van produir autèntiques barbàries, com és el cas de molts episodis viscuts a la Selva del Camp.

La nit del 22 de juliol de 1936 el Convent de Sant Agustí, residència missional dels Pares Claretians, va ser bombardejat (Catà, 1958). El temple quedà totalment destruït, juntament amb altres parts del convent. El convent de Sant Rafel, que llavors, com ara, era un centre d'ensenyament, fou transformat en Hospital Comarcal per les autoritats republicanes durant la Guerra Civil. Tots els objectes de culte, imatges, mobiliari i el petit orgue que hi havia foren cremats. Per altra banda, el també convent de Sant Agustí, l'església de Sant Pau i les ermites de Paret delgada i de Sant Pere del Puig foren incendiades.

¹⁴ Formada per tubs de metall niquelat amb múltiples perforacions en la zona davantera del tub per tal de donar pas a l'aire. A més, a sota d'aquests tubs hi havia un recipient de vidre amb aigua. En accionar les manxes i el registre, l'aigua i l'aire es barrejaven i entraven dins els tubs produint aquest so característic molt semblant al dels ocells quan reflen.

Pel que fa a l'assalt al temple parroquial i la posterior crema de l'orgue, Antoni Catà (1958) explica que s'originà a partir d'un incendi causat per l'explosió d'una bomba la matinada del 25 de juliol de 1936 i que de mica en mica el foc anà prenent força, sobretot a causa del corrent d'aire provocat per la porta major i la falsa, que van restar obertes tota la nit. Les flames, que s'havien iniciat a la Capella del Santíssim, abastaren, primer, el trespol de l'instrument i, més tard, cremaren la cadireta i les tribunes. Ell afegeix que algú altre obrí la porta d'accés de l'escala de cargol que conduïa fins a l'interior de l'orgue i hi calà foc; la gran caixa de l'orgue cremava. El mateix Antoni Catà ho va presenciar amb els seus propis ulls i ens ho descriu així:

“...era esgarriós el soroll que feien les penques dels fustams que des de tanta altura queien aflamats. En topar fort al paviment de la gran nau s'esberlaven aquells tions escampant-se les grosses brases de foc per ci i per lla (...) Les desferres que restaren enmig de les cendres, a temps foren llençades a la riera. Un fort aiguat de setembre s'ho endugué tot avall cap al riu Francolí per abocar-ho al fons del mar.”

Capítol 2. El nou orgue (2003)

Per tal d'atendre les necessitats musicals de la comunitat parroquial, i a causa de l'absència d'un orgue de tubs i l'elevat cost que suposava comprar-ne un de semblant, es va creure convenient adquirir un orgue electrònic, de dos teclats i pedaler. El mateix Sr. Catà anotava, un cop finalitzada la minuciosa ressenya de l'antic orgue parroquial:

“...pel que pertoca a la Parroquial de la Selva del Camp en punt al servei o instrument orgue per al culte diví, l'actual orgue electrònic pot ésser considerat, només, com una modesta solució provisional”

Com si les formulés a manera de premonició, la provisionalitat a la qual Antoni Catà va fer referència es va poder deixar enrere poc més de seixanta anys després de la destrucció de l'orgue barroc. A finals de la dècada dels noranta s'havia generat un clima propici per construir-ne un de nou. Aquest procés, que finalitzà l'any 2003 amb l'objectiu final acomplert, és el que s'explica a continuació.

1. Abel Ferrater i Hortet

Nasqué al carrer Major de la Selva del Camp el 30 de juny de l'any 1917, fill de Joan Maria Ferrater Puig i Maria Hortet Blanch. Va estudiar les primeres lletres al Col·legi de Sant Agustí però, essent encara molt jove, va decidir abandonar els estudis i marxar de casa per dedicar-se a la fotografia. S'explica que, encara adolescent, participà de la presa d'una de les úniques fotografies que es conserven de l'antic orgue, la que s'inclou en aquest mateixa article. S'inicià en aquest art i exercí com a tal a la ciutat de Lleida. Més tard, dotat per les arts plàstiques i amb ganes de veure món, emigrà a Mèxic on es va dedicar a la pintura. Molts dels seus olis van ser comprats a ciutats americanes com Nova York i Los Angeles per coneguts personatges del món del cinema. Abans de tornar a Catalunya va passar un temps a França i Itàlia (DD.AA., 2003).

Val a dir que la seva producció artística no només es limità a la fotografia i a la pintura, sinó que també abastà altres disciplines com l'escultura, l'arquitectura, el disseny...

Instal·lat ja a la Selva, hi visqué els darrers anys de la seva vida fins el 22 d'agost de 1999, quan morí. Anys abans, cregué que havia de prendre una decisió sobre el futur del ric patrimoni que posseïa. Els que el conegueren diuen que tardà molt temps a decidir-se. Però quan li proposaren de promocionar un nou orgue per a la parròquia, li agradà tant la idea que abandonà tots els projectes que tenia in mente en un principi. Possiblement el record de l'antic orgue que ell mateix havia vist cremar i el seu amor per la música devien influir-lo perquè volgués llegar un instrument tan preuat al poble de la Selva, que tradicionalment ha fet de la música una constant en el seu viure.

Finalment, i considerant tots els seus béns, repartí el seu patrimoni entre el municipi i la parròquia. Al primer li llegà casa seva – avui enderrocada – els terrenys de la Rasa – on s'ha aixecat el nou complex educatiu – i la totalitat de la seva obra com a artista. A l'església de Sant Andreu Apòstol els diners per finançar la construcció d'un nou orgue que omplís el buit que l'anterior havia deixat.

2. Comissió de l'orgue

Encara en vida, Abel Ferrater va escollir quatre persones de confiança a qui va encarregar la tasca de vetllar perquè es complís la seva voluntat. Aquests van ser els senyors Josep M. Puig, Pere Ferré, Andreu Fortuny († 26 de març de 1998, substituït per Joan M. Vernet) i el mateix rector de la parròquia, Mn. Joan Curieses.

El 8 de maig de 1998, a petició seva, es va formalitzar la donació. En aquest document l'Abel també va manifestar el desig que es fessin concerts per professionals del teclat ens els quals hi fossin convidats els selvatans. Durant l'estiu del 1998, els senyors Puig, Ferré, Vernet i Curieses es van dedicar a visitar ciutats i tallers d'arreu de la península on poguessin informar-se i treure idees per al nou projecte que s'havia de fer realitat a l'església de Sant Andreu. Paral·lelament, anaven informant l'Abel dels progressos que es feien ja que, a causa d'un estat de salut delicat i precari, no podia moure's de casa.

3. Procés d'adjudicació

La comissió va encarregar avantprojectes a tres empreses del país. Els orgueners seleccionats foren Gerhard Grenzing, l'Om/Arrizabalaga-Orgueners i Blancafort-Orgueners de Montserrat. En els tres avantprojectes es tingué en compte, en menor o en major mesura, el precedent del monumental orgue que hi havia hagut fins l'any 1936. De l'Om-Arrizabalaga, fins i tot, proposava de construir una caixa semblant a la de l'antic orgue, d'estil barroc. Per aquest motiu era l'avantprojecte més car i, conseqüentment, el que primer es va descartar. La proposta de Gerhard Grenzing també va ser desestimada. Finalment, doncs, la comissió escollí Blancafort OM per tirar endavant el projecte volgut per Abel Ferrater.

El cap visible del projecte del nou orgue per a l'església de la Selva va ser Albert Blancafort tot i que en un principi fou el seu pare, Gabriel Blancafort, qui va dissenyar els plànols que van servir com a base per als projectes inicials. Albert Blancafort es va envoltar d'un equip format per nou persones.

4. Evolució del projecte

Inicialment, els de Collbató van fer dues propostes que compartien moltes semblances amb la idea musical d'orgue barroc¹⁵, com l'antic instrument. La primera amb un orgue de 16 peus¹⁶ i 38 registres distribuïts en 3 teclats manuals i un teclat de pedal. La segona amb un orgue de 8' i 23 registres repartits en dos teclats manuals i un de pedal. La potència sonora d'aquesta segona proposta, doncs, era molt menor i insuficient per omplir l'ample espai acústic del temple de la Selva, de manera que es va descartar.

A partir de peticions posteriors per part de la comissió de l'orgue – assessorada per una comissió d'organistes – el projecte inicial es va anar modificant fins a obtenir el definitiu. Canvis que reafirmaven la idea d'augmentar la potència sonora amb més quantitat de registres per les dimensions del temple on es col·locaria. Aquestes modificacions es van materialitzar en l'augment de la llengüeteria i la projecció en el tercer teclat de registres Romàntics – com l'*Unda Maris* i el *Cor de Nit*¹⁷.

L'espai que havia d'ocupar el nou instrument va ser bastant discutit. La primera proposta era la del mateix Abel Ferrater. Ell havia defensat de col·locar-lo a la primera capella lateral a l'esquerra del retaule, on canta la Schola Cantorum. Per altra banda, Gabriel i Albert Blancafort defensaven la col·locació a la tercera capella més pròxima a l'altar, al mateix costat que l'anterior proposta. L'opció que finalment es va tirar endavant és la que va decidir la Comissió de Patrimoni (organisme que depèn del Departament de Cultura de la Generalitat). Ells defensaven la capella on ja havia estat col·locat l'antic orgue fins l'any 1936. En aquesta capella, la tribuna que s'havia d'enderrocar era de guix – ja que s'havia reconstruït després de la guerra – i no de pedra com la resta. Segons ells, a part de ser l'opció que menys malmetia el temple, era la més fàcil de dur a terme ja que els treballs no serien tan costosos.

Albert Blancafort explica el transcurs d'aquesta reunió que van tenir amb la comissió de l'orgue i Patrimoni d'aquesta manera: “semblava un con-

15 Amb pocs registres de 8' i moltes mitxures i nasards.

16 Quan en orgueneria es fa una afirmació com aquesta vol dir que el registre més important – que sempre és un joc de la família dels principals – és de 16'.

17 Registres que, per motius econòmics, no es van poder instal·lar i resten a l'espera d'una segona fase que finalitzi l'instrument.

sell medieval: d'una banda hi havia la comissió amb el meu pare i jo asseguts en un banc; davant mateix, en un altre banc, hi seien els representats de Patrimoni de la Generalitat. Tots defensàvem la nostra proposta aferrissadament. Recordo que va ser una reunió molt tensa però, finalment, vam haver de cedir”.

Ja amb la capella triada, al taller de Collbató s'hi va realitzar un acurat estudi amb la intenció de decidir l'altura on s'havia de col·locar l'instrument. S'hi van valorar totes les propostes possibles, amb els seus pros i contres. El projecte final es va tancar a mitjans del 2000 i es va fer públic en un acte solemne el 30 de novembre del mateix any, durant la missa de la Festa Major en honor a Sant Andreu apòstol.

5. Procés de construcció

En tot el procés hi van prendre part els següents professionals: Sergi Bartolí es va encarregar dels cinc salmers¹⁸, Jordi Mayor de la caixa de l'instrument, els teclats van anar a càrrec de l'empresa alemanya Laukhuff i Joaquim Muñiz va treballar en els mecanismes d'accionament. Simultàniament es van construir els tubs de metall, encarregats als tubers alemanys Carl Giesecke & Sohn. La construcció i instal·lació de tot aquest conjunt de peces, que s'anava ajustant de mica en mica a la sala de muntatge del taller de Collbató, va culminar amb una prèvia posada en marxa de l'orgue allà mateix. Al poble, l'arquitecte Joan Figuerola i Construccions F. Garriga, S.L es van encarregar de deixar a punt l'espai on es col·locaria l'instrument.

Un cop aquests treballs van estar enllestits, es va desmuntar i embalar acuradament l'orgue, peça per peça. A finals de gener de l'any 2003, va ser transportat fins a la Selva on es va descarregar i desembalar. En aquest moment s'inicià la col·locació de l'instrument *in situ*, tasca que va durar prop de dos mesos i en la qual també hi prengué part Fusteria Cogul S.L, instal·lant-hi la tribuna que hauria de sostenir l'orgue.

Un cop acabat el muntatge de la caixa, la consola, els tubs i els mecanismes, es va iniciar el darrer pas abans de donar-lo per finalitzat: l'harmonització¹⁹. Possiblement aquesta sigui la tasca més immaterial i complicada

¹⁸ Caixa de fusta on s'emmagatzema l'aire que, a través d'un complicat sistema d'accionament, arriba als tubs i fa sonar l'orgue.

¹⁹ Consisteix a deixar tots els tubs de l'instrument en una afinació òptima.

de realitzar. Albert Nass i Ignacio Bidart, els actuals harmonitzadors de Blancafort OM, van realitzar un treball excel·lent.

Després de trenta mesos de dedicació i més de dotze mil hores de treball invertides per part de Blancafort, OM, l'1 de juny de 2003 l'Arquebisbe de Tarragona, el Dr. Lluís Martínez Sistach, va beneir i inaugurar aquest magnífic instrument.

Val a dir, però, que la inauguració es feia havent culminat tan sols la primera fase de construcció del projecte. Per completar-lo resten, encara avui, vuit registres per col·locar, que tenen el corresponent espai preparat i que, a causa de l'elevat cost representen, encara no s'hi han pogut instal·lar.

6. L'instrument

L'orgue de la Selva és un instrument projectat per tenir un total de quaranta-un registres (2.526 tubs). Inicialment, i a causa del seu cost, només se n'han instal·lat trenta-quatre (2.142 tubs), distribuïts en tres teclats manuals de cinquanta-sis notes, de Do1 a Sol5 i un teclat de pedal de trenta notes, de Do1 a Fa3. Els teclats són de banús, amb els sostinguts d'ivori, i el pedaler és de roure.

Està col·locat a la quarta capella lateral del costat Evangeli²⁰, sobre una tribuna a 5,5 metres d'alçada. La cadireta, com ja passava en l'antic instrument, és en voladís.

6.1 Caixa de l'orgue

La caixa de l'instrument està construïda amb roure fosc i les seves dimensions són de deu metres d'alçada, cinc d'amplada i 4,60 de fondària. El pes total és de vuit tones. El sistema de transmissió escollit per Blancafort va ser el mecànic, com en la majoria d'orgues que han sortit d'aquest taller.

A la consola cal destacar-hi un element distintiu: l'escut de la vila, esculpint a la mateixa fusta de roure del faristol, obra de Francesc Fort.

6.2 Disposició dels registres per teclats

En aquest punt s'indiquen tots els registres projectats inicialment, ordenats segons el teclat a què pertanyen. Tots aquells que van acompanyats del guarisme asterisc són els que encara no s'han construït.

²⁰ Lateral dret on es proclama l'evangeli.

Cadireta (Teclat I). *Bordó de fusta 8', Octava 4', Tapadet 4', Nasard 12na, Quinzena, Nasard 17na, Dinovena, Cimbalet 3 fileres, Cromorn 8', Trèmol.*

Orgue major (Teclat II). *Flautat Major 16', Flautat 8', Flauta Xemeneia 8', Quinta, Octava 4', Desena, Dotzena, Quinzena, Plens 4-5 fileres, Címbala 3 fileres*, Trompeta Real 8', Corneta 5 fileres, Trompeta Batalla 8', Baixons 4' mà esquerra, Trompeta Magna 16* mà dreta, Orlos 8'.*

Expressiu (Teclat III). Els tubs d'aquest cos estan situats dintre d'una caixa expressiva que s'acciona a través del pedal d'expressió. *Salicional 8', Cor de Nit 8*, Unda Maris 8*, Flauta cònica 4', Flabiolets 2', Campanetes, Regalies 16*, Fagot – Oboè 8', Trèmol.*

Pedaler (P). *Greu 32', Contrabaix 16', Subbaix 16', Contres 8', Baix 8', Coral 4', Plens 2 fileres, Bombarda 16*, Trompeta 8'.*

Acoblaments²¹. I-P, II-P, III-P pel que fa als acoblaments entre teclats manuals i pedaler i I-II i III- II entre manuals.

7. Amics de l'orgue de la Selva del Camp

Tenint el compte els bons resultats que la Comissió de l'Orgue havia donat i amb l'ànim d'aprofitar tot el bagatge adquirit i continuar la tasca que l'Abel Ferrater havia encomanat, es va decidir crear una associació que tingués cura del nou instrument. Les persones que inicialment s'hi van implicar, algunes d'elles membres de l'anterior Comissió de l'Orgue, van participar de la junta fundacional d' "Amics de l'Orgue de la Selva del Camp", que aprovà els primers estatuts el 29 de setembre de 2004.

Entre els principals objectius que es va proposar l'entitat hi destaquen el de fomentar la cultura de l'orgue, especialment entre els selvatans, vetllar pel bon estat i el manteniment de l'instrument, organitzar concerts, cicles, cursos, seminaris, recitals..., establir relacions amb les entitats musicals de

²¹ Mecanisme que permet tocar els registres associats a un teclat a través d'un altre, cosa que incrementa les possibilitats tímbriques i el volum de l'instrument.

la vila, celebrar un concert anual “Memorial Abel Ferrater” i promocionar el seu ús en la litúrgia.

Després de deu anys de la seva creació, el balanç de la seva tasca és, al meu entendre, molt positiu. Any rere any organitza un cicle de primavera amb intèrprets de reconegut prestigi internacional a part d'altres concerts tant per iniciativa pròpia com amb la col·laboració d'altres entitats com ara la celebració del 10è aniversari, amb la participació de totes les corals de la vila, o els concerts de la Schola Cantorum. L'objectiu d'afavorir la cultura musical del poble selvatà que l'Abel Ferrater s'havia proposat amb la seva donació, doncs, està en bones mans.

Bibliografia

- Catà i Simó, A. (1958), *Descripció de l'antic orgue parroquial de la Selva del Camp*. Manuscrit inèdit. La Selva del Camp.
- Cortada, M.L. (1998), *Anselm Viola. Compositor, pedagog, monjo de Montserrat (1738-1798)*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DD. AA. (2003), *Benedicció i inauguració de l'orgue*. La Selva del Camp. Església Parroquial de Sant Andreu Apòstol.
- Escalona, J.M. (2000), *L'orgue a Catalunya. Història i actualitat*. Barcelona. Generalitat de Catalunya.
- Martí, C. (1998), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona. Generalitat de Catalunya i Editorial Claret.
- Mata de la Cruz, S. i París Fortuny, J. (2006), *Els Bonifàs, una nissaga d'escriptors*. Valls. Institut d'Estudis Vallencs.
- Pié i Faidella, J. (1984), *Annals inèdits de la Selva del Camp*. Tarragona. Diputació de Tarragona.
- Ràfols, J.F. (1951), «Borgeró, Andreu» a *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*. Barcelona. Millá.